

Окремі аспекти культурно-освітніх заходів ОУН та української адміністрації на Житомирщині у другій половині 1941 р.

Ковальчук І. В.

Одним із пріоритетних напрямів у діяльності обох фракцій ОУН на території Житомирської області стала культурно-освітня сфера. У силу теоретичних положень і персоналій місцевих діячів, які до них приєдналися, більш масштабнішою і значущою видалася робота мельниківців.

В освітніх аспектах програми ОУН підкреслювалося, що Організація піклувалася, щоб створити належні умови для всебічного розвитку дитини. Керівництво, догляд за освітою, сприяння і допомога учням в отриманні освіти, вдосконалення системи позашкільного навчання, державний контроль за роботою приватних навчальних установ [8, арк. 21]. Мета ОУН була у тому, щоб виховати ініціативного, вольового, фізично здорового громадянина, здатного до творчої праці у сфері національно-державного життя.

Конкретні завдання мельниківської ОУН у культурно-освітній сфері обґрунтував О. Ольжич. Він, зокрема, зазначав, що “в освітньо-просвітнянській галузі, яка мала б служити широким масам народу, першою поставала проблема організації навчально-виховної системи на засадах національної традиції” [6, с. 230].

Відразу після захоплення німецькими військами значної території України українські націоналісти отримали можливість, розгорнути культурно-освітню діяльність у всеукраїнському масштабі. Початковими завданнями перед обома ОУН у цей період, були: розбудова власних мереж, проведення організації всіх ділянок національно-культурного життя та посилення патріотичних, самостійницьких настроїв широких мас населення на СУЗ. Для відновлення всіх типів українських шкіл, підвищення фахового рівня вчителів та виховання молоді у націоналістичному дусі оунівці відновили відділи народної освіти, провідну роль у яких на початковому етапі нацистської окупації відігравали люди з середовища ОУН [4, с. 12–13].

Під керівництвом члена ОУН(М) О. Мережинського відділ народної освіти Житомирського обласного управління провів перебудову всієї освітньої системи, яка включала: чотирирічну школу як обов'язковий освітній рівень; семирічну школу, що вела підготовку для вступу у технікуми і гімназії; гімназії, закінчивши які, учні мали право вступати до вищих навчальних закладів.

У всіх 36 районах області Житомирської області були взяті на облік вчителі, керівництво відділу призначило у кожную школу тимчасових завідувачів, які працювали по підготовці шкільних приміщень та необхідного устаткування.

Відділ освіти обласного управління за час свого функціонування розробив навчальні плани для чотири – і семирічних шкіл. Станом на 1 вересня 1941 р. лише у Житомирі було відкрито 12 шкіл; школи і гімназії працювали в усіх районах області. У Житомирі відкриті школи знаходилися за такими адресами: I – вул. Мальованка, 8, II – вул. Мала Бердичівська, 28, III – вул. Подільська, 5, IV – вул. Вільська, 28, V – вул. Вільська, 81, VI – вул. Сінна, 23, VII – вул. Міщанська, 73, VIII – вул. Київська, 65, IX – пр-к Графмана, 3, X – вул. Міщанська, 14, XI – вул. Садова, 12 [7].

Відсутність у 1941 р. затверджених німецькою окупаційною владою навчальних планів давала змогу українським учителям вносити до освітнього процесу національний зміст, що сприяло національній самосвідомості учнів. Творчі педагоги, розробляючи власні навчальні плани, значну кількість годин виділяли для поглибленого вивчення історії України. Як відомо, історія України у радянській школі по суті не викладалася, а історичні факти здебільшого фальсифікувалися. Діти за новими планами вивчали історію у третьому і четвертому класах семінарно, у сьомому – докладніше, десятому – поглиблено.

Голова Житомирського обласного управління Олександр Михайлович Яценюк у своєму інтерв'ю газеті “Голос Волині” повідомив, що, виходячи з кількості дітей шкільного віку та враховуючи потребу у спеціалістах, по області було розроблено відповідну мережу шкіл: початкових чотирирічних – 528, народних семирічних – 761, гімназій – 41, ремісничих шкіл – 6, середніх фахових – 14, а також педагогічний та сільськогосподарський інститути [5].

Загалом же для уявлення про тогочасну ситуацію і порівняння із довоєнним рівнем наведемо таку, можливо і не зовсім правдиву, статистику: до початку 1941 р. у Житомирській області працювало 1499 навчальних закладів, в яких навчалося – 293032 дітей, а на кінець 1941–1942 н. р. відновили роботу 1210 школи, у яких навчалося 11085 дітей, а заняття проводили 3187 учителів [4, с. 13].

Українські націоналісти через учителів місцевих шкіл прагнули поширити свій ідеологічний вплив на населення і особливо, на молодь. Тому для оунівців було надзвичайно важливо залучитися їхньою підтримкою не лише в організаційній справі, але й і у культурно-освітній. Прикладів співпраці вчителів Житомирщини з ОУН наявна значна кількість.

При школі с. Серби Ємільчинського району, яка почала працювати з жовтня 1941 р. її майбутній директор Іван Закревський у серпні організував і налагодив роботу гуртка “Курінь”, який спочатку займався вивченням історії України. На регулярних зборах у приміщенні школи І. Закревський вивчав із членами “Куреня” книжку “Короткий курс історії України”. Уже восени 1941 р. на основі гуртка “Курінь” був створений аматорський хор. До хору записалися Семен Лисовий, Олексій Осипенко, Марія Степанюк, Роман Цебанюк, Ольга Шпінь та інші – усього близько 20 молодих людей. Хор у с. Серби на репетиціях, які як і його робота тривали до зими 1941 р., вивчав і виконував українські народні і авторські пісні, зокрема “Ще не вмерла Україна” [2, арк. 3, 16 зв., 18 зв., 26–26 зв.].

На території Житомирщини члени обох фракцій ОУН створювали товариства “Просвіта”. Ці товариства були покликані виховувати молодь у національно-патріотичному дусі.

У с. Жовтневому Попільнянського району з ініціативи керівника сільської станиці і вчителя місцевої школи Павла Каленюка була створена “Просвіта”. Спочатку вона складалася із хорового гуртка під керівництвом Олександри Іванченко. У гурток входило 12 юнаків та дівчат. Протягом більше місяця існування, гурток 3 рази збирався на репетиції, на яких співали українські народні і церковні пісні. Припинив роботу цей гурток через відмову О. Іванченко бути його керівником.

Згодом у Жовтневому П. Каленюк, згуртувавши навколо себе молодь, організував і драматичний гурток. На репетиції його колектив збирався приблизно

5 разів, де вивчалася п'єса “Безталанна”. Але, не маючи окремого приміщення для репетицій, драматичний гурток проіснував лише місяць [2, арк. 34 зв.]. Членом “Просвіти” у Жовтневому на початку нацистської окупації була Ніна Слюсаренко – майбутня районна провідниця жіночого відділу, зв'язкова обласного проводу ОУН(Б) і штабу УПА-Схід.

У с. Кіловка Попільнянського району роботу гуртків “Просвіти” координував учитель історії та одночасно очільник трійки ОУН(Б) Микола Держирук. У с. Андрушки Попільнянського району восени 1941 р. член сільської п'ятірки мельниківців Іван Гнатенко створив “Просвіту”. Вона мала складатися із драматичного, музичного і хорового гуртків. У жовтні 1941 р. у школі відбувся виступ хорового гуртка андрушківської “Просвіти”, який складався із 15 чоловік як дорослих, так і учнів старших класів. Хор співав українські народні пісні і закінчив виступ виконанням гімну “Ще не вмерла Україна”. У кінці 1941 р. діяльність “Просвіти” у Андрушках поступово припинилася [1, арк. 14, 17, 28 зв.].

Таким чином, організаційна і державотворча діяльність ОУН у липні – грудні 1941 р. сприяли налагодженню ними освітньо-культурної сфери Житомирщини. Їм вдалося у початковий період нацистської окупації при підтримці місцевого населення частково заново розпочати і реформувати роботу освітньої галузі. Всі ці заходи членів ОУН відбувалися при погодженні з окупаційною владою, що у свою чергу не стало причиною вихолощення україноцентричного змісту їхньої роботи. Це певною мірою допомогло самоорганізуватись і самовиразитись частині місцевого українського населення.

Джерела та література

1. *Архів Управління Служби безпеки України в Житомирській області (далі АУ СБУ ЖО), архівно-слідчі справи основного фонду (далі о. ф.), спр. 29870, 207 арк.*
2. *Архів Управління Служби безпеки України в Житомирській області (далі АУ СБУ ЖО), архівно-слідчі справи припиненого фонду (далі п. ф.), спр. 29506, 122 арк.*
3. *АУ СБУ ЖО, п. ф., спр. 30410, 401 арк.*
4. *Гінда В. В. Освіта в роки німецької окупації у генеральному окрузі “Житомир” 1941–1944 рр. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 “Історія України” / Володимир Васильович Гінда. – Черкаси, 2007. – 20 с.*
5. *Голос Волині (Житомир). – 1941. – 12 жовтня.*
6. *О. Ольжич : Незнаному воякові. Заповідане живим / [упоряд. Л. Череватенко]. – К. : Фундація ім. О. Ольжича, 1994. – 432 с.*
7. *Українське Слово (Житомир). – 1941. – 24 серпня.*
8. *Центральний державний архів вищих органів влади і управління у м. Києві (далі ЦДАГО України), ф. 3833, оп. 1, спр. 9, 60 арк.*